

Koppány Tibor

JOHANN MICHAEL TRIPSIUS KŐSZEGI KÉPÍRÓ

Adalékok a 16–17. század főúri temetkezéseinek történetéhez

Nevét a művészettörténeti kutatás ismeri és számon tartja, személyét már korábban felfedezte, de műveket eddig nem sikerült nevéhez kapcsolni. A rá vonatkozó és eddig ismert adatok a Batthyány család levéltárából származnak. Azok szerint a kőszegi mester 1644-ben Szalónak várában „árnyékórát”, 1648-ban Tropsius néven, de rohonci festőként ugyanott óratáblákat festett és a németújvári várban a torony címerfestményeit újította meg.¹ A megbízó mindkét esetben az a Batthyány I. Ádám, aki a két vár birtokosa volt 1630-tól 1659-ben bekövetkezett haláláig.² (1. kép)

A Batthyány-levéltár iratai között Tripsius munkásságára vonatkozóan további adatok találhatóak, amelyek azt mutatják, hogy a mester nemcsak napórákat festett, hanem a korabeli elnevezés szerint valóban képíró volt. 1643. augusztus 10-én Batthyány Ádám saját kezű számadásaiban az alábbi tétel olvasható: „... 4 oltara vallo képteöll attam az keöszegi kép irónak es czimerert f. 40.”. A számadás szövege nem árulja el, hogy az elég tekintélyes összegért készített négy oltárkép és a címer hova készült, valószínű azonban, hogy a megrendelő által 1641-től építtetett németújvári ferences templom számára festette.³ A képek további sorsa ismeretlen, a ma is álló templomban nem találhatóak.

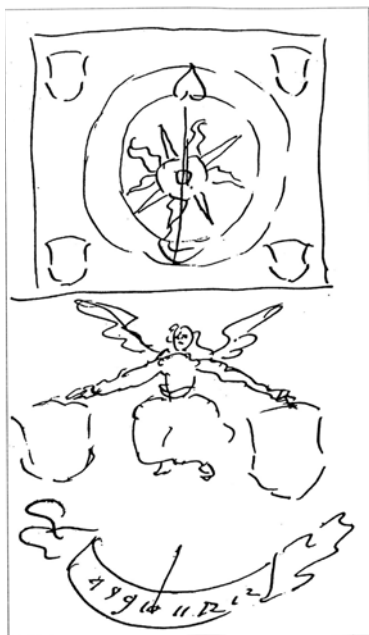
A fenti eseményeknél jóval korábban, 1641 augusztusában a Rohonc-szalónaki számadásokban a következő bejegyzés olvasható: „... Rohonczj lakatjartanak es az kép Ironak hozattam Küzezgrül az Arnyk orahoz valo föstiket es lakatjartanak munkatul attam hung. fl. 4. den. 23.”⁴ Az akkor árnyékórának nevezett és valószínűleg korábbi eredetű napórák festését eszerint mind a két várban már 1641-ben megújították, készítőjük pedig Tripsiusal azonosítható. Két évvel később Rohoncon jegyezték fel „Keöszegi Képiro Michael Tressius Conventioja”-t,⁵ anélkül, hogy az ezt tartalmazó „Memoriale”-ban a mester által végzett munkát megnevezték volna. Az 1644-ből a már idézett napóra festéséért kifizetett összegről szóló feljegyzés szövege szerint „küszöghí képiro Johan Michel Tropsziusnak az szalonaki kett arniek oranak megh irassaért attam ... f. 10.”⁶ A kifizetett pénz összegéből arra lehet következtetni, hogy a Batthyány-várak és -kastélyok napórái nemcsak számtáblából és azok közepén árnyékot vető mutatóból álltak, hanem valamilyen díszítményt is vette körül azokat.⁷ 1647. július 11-én a németújvári vár számadásaiban azt jegyezték fel, hogy az akkor rohoncinak nevezett képíró a vár tornyát festi, október 5-én pedig azt, hogy a torony gombjának aranyozásáért 70 forintot

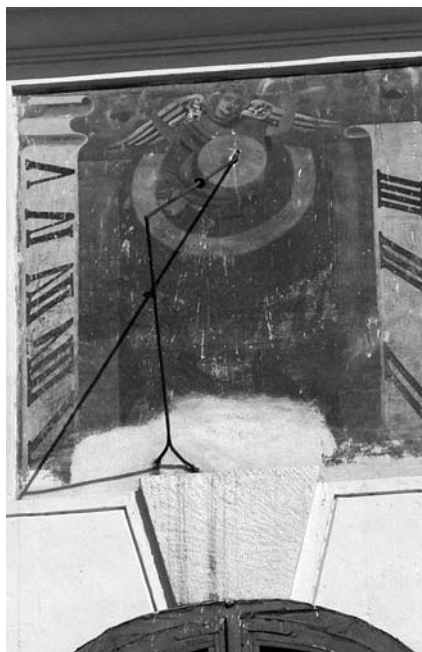
1. Batthyány I. Ádám arcképe. Elias Wiedemann metszete, 1651

fizettek neki.⁸ Az utóbbi összeg nagyságrendje alapján az nemcsak munkadíj volt, hanem a felhasznált aranylemez árát is tartalmazta.

Az idézett feljegyzések és számadások arról tanúskodnak, hogy Német-újvár és Szalónak várának, valamint a rohonci kastély tornyának napóráit

2. Johann Michael Tripsius: Vázlat a szalónaki vár napórájához. (Iványi Béla másolata)

3. Festett napóra a kismartoni Esterházy kastély tornyán, 17. század vége

évenként meg kellett újítani. Ezért 1648. július 7-én Batthyány Ádám Rohoncon szerződést kötött Tripsius mesterrel a németújvári vár tornyának napórája és címerfestményei időtálló festékekkel történő újrafestéséről, valamint a mutatók aranyozásáról. A szerződést tartalmazó, ma már nem létező papírlap szövegrésze alatt vázlatos rajz volt látható, rajta egymás alatt két különböző napóra és a kettő között két címerpajzsot tartó, kitárt szárnyú angyal. A felső napóra négyzetes mezőben körkörös és az órák számát tartalmazó szalag van, közepén sugaras nappal és abból kiemelkedő mutatórúddal, négy sarkában pedig négy kis címerpajzssal. Az alsó, a két nagyméretű címet tartó angyal alatti napóra lobogó végű és íves szalagon ábrázolja az időt mutató számokat.⁹ A tornyon jelenleg nyoma sincs ilyen napórának, az időtálló festék ellenére azt elmosta az idő.¹⁰ Hasonló lehetett, mint a Kismartoni Esterházy-kastély máig fennmaradt 17. századi napórája.

A szalónaki vár tornyán levő napóra helyzete sem különbözött a németújváriétól. 1648 áprilisában Johann Michael Trepsius (nevét akkor így írták) képiró az ottani óra táblájának „*megh irassatul*” 20, a mutató aranyozásáért pedig tíz forintot vett fel.¹¹ Munkája valószínűleg nem volt megfelelő, mert 1649. május elsején Jobbágy Jeremiás tiszttartó azt írta urának Németújvárról, hogy Grazba küldött képiróért, és ha megérkezik, értésére adja Batthy-

ány parancsát, hogy „*az minemő Figurak most az Tornion vannak, azokat le Rajzolja es voltakeppen Papirosra vegye*”.¹² A név szerint nem említett gráci mester azonban nem érkeztetett meg, s az órát ismét a sokszor alkalmazott kőszegi mester festette újra, ugyanis a vár 1649–1650. évi számadásában az olvasható, hogy „...*kép Iro Michl Trepsiusnak attam Szalonaky orás Torony feöstessetül f. 12.*”¹³ Ez az összeg a rohonci kastély napórájának újrafestésével együtt azonban csak a végzett munka árának utolsó törlesztése lehetett. Ezt megelőzően, július 8-án megírták Batthyáynak, Szalónakon volt a kőszegi képíró, hogy „*le rajzolia a mostani Tornyon valo pingalast*”.¹⁴ A fizetésre a vár számadásai szerint július 26-án került sor: „*Kép ironak szalonaki és rohonczy munkátul, árnyék óraktul, tornyon valo gomb megh aranyozzasatul, torony föstéssétül, ora tábla megh irassatul ... f. 106. d. 23.*”. A számadásban azt is feljegyezték, hogy „*Az Szalonaki Torony föstessehez hozattam Graeczbul föstéket, len magh olayt es plaibaizt pro f. 107. d. 68.*”

Batthyány Ádám évenként összeállított számadásai között, az 1653. évről szólóban Johann Michael Tripsius munkájával kapcsolatban a következő bejegyzés található: „*Keoszegi kep ironak hogi az szegeni attiamfiat le írja, adatam Tobiasal f. 15.*”¹⁵ A tizenöt forint, amelyet Batthyány Gróff Tóbiás tiszttartóval adatott Tripsiusnak, előleg volt az 1653. április 5-én hosszú szenvedés után elhunyt felesége, Aurora Catharina Formantini¹⁶ ravatali képének festésére. A Batthyány-levéltár két, 1653. április 10-éről és május elsejéről Tripsiustól származó és Batthyány Ádámmal címzett, a témára vonatkozó, német nyelvű levelet őriz. Az elsőben, amelyet Trepsius néven írt alá, közölte, hogy tegnap, Pünkösöd napján érkezett haza Rohoncra – Batthyány felesége halálának helyéről – és három segédjével együtt rögtön elkezdtek dolgozni. Ugyanott kérte, Hans németújvári asztalossal üzenje meg neki a kért címerpajzsok színeit és a feliratok szövegeit, valamint az ígért ötven forint előleget is küldje meg vele, hogy legényeit fizethesse. A második levél aláírásában Crepsius néven szerepel. Abban jelezte, hogy éjjelnappal dolgoznak, és a hónap végére elkészülnek a munkával.¹⁷ A levélben említett Hans asztalos azzal a számadásokban is szereplő és Szily István tiszttartó 1653. május 24-én kelt levelében említett Hans Hueber németújvári mesterrel volt azonos, aki Aurora Formantini temetésére a „castrum doloris”-t készítette.¹⁸ Az előkészületekről a németújvári ferences kolostor gvardiánja április 30-án tudósította Batthyányt: „... *üdvözült asszonyunk gyászszertartására ... Ami a mester embereket illeti ... minden fájok, mind pedig egyéb szükségesegek megh vagyon a castrum Doloris csináltatásához ...*”¹⁹ A képek elkészítése és a címerek megfestése után május 18-án „*Jüt az küeszeghi kép iro 2 legenyevel*” Németújvárra és június 7-éig maradt ott, a „castrum doloris” helyszíni munkáinak végzésére.²⁰

Batthyány Ádám országos hírvé temetést rendezett elhunyt felesége számára.²¹ Maga a temetés két hónappal később, 1653. június 10-én volt a németújvári, általa újjáépíttetett ferences templomban, amelyet Batthyány

4. Aurora Catharina Formantini, Batthyány I. Ádám feleségének ravatalképe. Johann Michael Tripsius festménye, 1653

családi temetkezési helynek szánt, miután őseit is oda, illetve az annak helyén álló és késő középkori templomba temették, s amely alá később kriptát építtetett.²² Az elhunytat a templom főoltára elé épített, többlépcsős emelvényre állított, oszlopok tartotta párkányzattal ellátott baldachin, a „castrum doloris”²³ alatt ravatalozták fel. Azt díszítette a Tripsius és műhelye által festett ravatali kép és a családi címer. Az utóbbiból az idézett levelek többes számú felsorolása szerint legalább kettő volt, a Batthyány és a Formantini családé. Mindebből Aurora Formantini ravatali képe maradt meg, azt a németújvári ferences kolostor őrzi (4. kép) és a 2005 őszén Szombathelyen rendezett, „A Batthyányak évszázadai” című kiállításon mutatták be. Tripsius levelei szerint az elhunytat április 5-én történt halálát követő napokban, április 9-e előtt festette le Rohoncon, és tizedikétől készítette el a végleges képet három segédje segítségével, kőszegi műhelyében. A kép alsó része ma már hiányos. Rajta virágdíszes terítővel borított ravatalon fekszik az elhunyt, feje alatt vörös színű és ugyancsak virághímzésű párnával, ezüsttel átszőtt, csipkeszegélyű és kétrészes barna ruhában, nyakán többszörös gyöngyfűzérrel, mellén miniatűr Mária- és kis Jézus-kép, kezében kereszt és rózsafüzér. A provinciális jellegű kép Johann Michael Tripsius jó tehetségű, közepes festő voltáról tanúskodik.²⁴

A nagyszabású temetési szertartás emlékét a levéltári források mellett az a négy temetési prédikáció őrizte meg, amelyek részben Batthyány Ádám költségén nyomtatásban is megjelentek. A rohonci kastély kápolnájától,

ahova halála után valószínűleg először ravatalozták fel Aurora Formantini holttestét, a németújvári ferences templomig tartó, ünnepélyes, nagyszámú előkelő vendég és papság jelenlétében, két napig tartó menetről tudható, hogy a díszkíséretet Batthyány Ádám százharmincegy fegyveres és díszruhás nemesi szervitora adta, udvari hegedűsök, trombitások, síposok és dobosok gyászzenéje mellett.²⁵ A koporsót szállító és díszes, címerekkel díszített terítővel letakart szekér előtt Batthyány Ádám és két fiának, mögötte a közvetlen rokonságnak, majd a meghívott előkelőségeknek hintója haladt.²⁶

A ferences templomban felállított „castrum doloris”-on elhelyezett ravatal mellett az elhunytat Felnai Ferenc vasvári prépost és Jakobi Lőrinc németújvári plébános búcsúztatta, akiket a temetést vezető Széchényi György veszprémi püspök, Malomfalvay Gergely kismartoni ferences gvardián és az ugyancsak ferences Tallián Ferenc beszéde követett.²⁷ Az elhunytat akkor – még a családi kriptá megépítése előtt – a templom diadalívének déli oldalán álló, általa emeltetett Paduai Szt. Antal oltár elé temették, ahonnan később emelték fel és helyezték a családi kriptába, ahol koporsója ma is megtalálható.²⁸

Az elhangzott búcsúztató beszédek közül Felnai prépostét ő maga, Széchényi püspökét, valamint Malomfalvayét és Talliánét Batthyány Ádám adta ki nyomtatásban Mathäus Cosmerovius udvari könyvnyomtató bécsi nyomdájában.²⁹ Az ilyen jellegű kiadványokhoz a kor szokása szerint hozzátartozott legalább a mecénás, illetve az elbúcsúztatott címerének, általában pedig a temetésre felállított „castrum doloris” metszetes képének kinyomtatása. Felnay Ferenc már 1653. október végén azt kérte Batthyánytól, hogy „... *Ha Greczből megh hozták az szegén aszon czimerét, azt is külgie megh nagyságod ... s méltó is hoga kj legien niomatva az szegeni Aszonnak böczölletire ...*”.³⁰

A másik három búcsúztató beszéd kinyomtatására 1654-ben került sor, a gyakorlati megvalósításban a témában jártas Nádasdy Ferenc országbíró segítségével és a ferences Malomfalvay bécsi közreműködésével. Az utóbbi május 11-én kéréssel fordult Batthyányhoz: „*Ha a mint masoktól érttettem, a Castrum Dolorist ki-metszette Nagyságod s a predikatioiokhoz akarja applicaltatni, itt azt is ki nyomattathatnám, csak a lamina volna kezem közt.*” A „castrum doloris”-t ezek szerint lerajzoltatták, a rajzról pedig rézmetszetet készítettek. Május 19-én arról értesítette Batthyányt, hogy Tallián fráter prédikációjának nyomtatását befejezték, talált mestert a Batthyány-címer metszésére és az akkor már kezében levő „castrum doloris”-t kinyomtatva, kívánsága szerint kötteti be.³¹ Sem a címert metsző, sem az utóbbit tartalmazó „lamina”, azaz a metszetes rézlap készítőit nem nevezte meg, a Batthyány-levéltár egyéb forrásai alapján azonban legalább egyikük többé-kevésbé meghatározható. A családi címer képét metsző bécsi mester egyelőre ismeretlen, a „castrum doloris” ábráját pedig az a David Manasser gráci rézmetsző készíthette, akinek 1653–1654-ből származó és Batthyány Ádámmal írott leveleiben metszetek készítése szerepel.³² Aurora Catharina

5. Batthyány I. Ádám ravatalképe. Valószínűleg Johann Michael Tripsius festménye, 1659

Formantini „castrum doloris”-ának képe a temetésén elhangzott és Bécsben kiadott prédikációk ismert köteteiből sajnálatos módon hiányzik. Arról a fentiek alapján csupán annyi tudható, hogy építője Hans Hueber németújvári asztalosmester volt, a rajta elhelyezett címerek és az elhunyt ravatali képének festője pedig a kőszegi Johann Michael Tripsius képíró.³³ Tervezője ismeretlen, az ugyanis nem képzelhető el, hogy a helyi asztalosmester előzetesen elkészített tervrajz nélkül fel tudta volna építeni. Batthyány Ádám 1654. évi pénzsámadásai között március huszadikai dátummal szerepel az alábbi, a temetési kiadásokra vonatkozó bejegyzés: „Az *kastrom doloris* csinálást és 100 exemplár niomtatásert arani 11, teszen fl. 33.”³⁴ A közvetlen mintát az az előző évben a nagyszombati jezsuita templomban a vezekényi csatában elesett négy ifjú Esterházy temetésére felállított „castrum doloris” szolgáltathatta, amelyet Batthyány I. Ádám személyesen látott, a négy elhunyt között ugyanis ott volt leányának, Mária Eleonórának férje, Esterházy László, s az országos jelentőségű temetésen nagyszámú, 740 főnyi kíséretével ő maga is jelen volt.³⁵ Az új és barokk, a temetési reprezentáció eszközeként használt „Castrum doloris” állításáról az eddig ismert első adat 1645-ből származik, Esterházy Miklós nádor ugyancsak nagyszombati temetéséről, ahol Batthyány szintén jelen volt.³⁶

Tripsius mesterre egy évvel később, 1654-ben újabb szomorú feladat várt. Október 21-én Rohoncon meghalt Batthyány Ádám legidősebb gyermeke, Mária Eleonóra, a vezekényi csatában 1652-ben elesett Esterházy László özvegye, miközben ő maga kisebb agyvérzésben feküdt ugyanott.³⁷ Október

25. és 28-a között Tripsius már a helyszínen volt, a Rohonc-szalónaki számadásokban ekkor szerepel a bejegyzés: „*Keöszeghi kép irónak hogy szegeny aszony Eszterhas Laszlone kepet le irija*”.³⁸ November 20-án jelezte Gróff Tóbiás szalónaki tiszttartó, hogy megalkudott a kőszegi képíróval az Esterházy Lászlóné temetésére készülő címerek festéséről is.³⁹ A munkájáért járó díjazásként 1654. november 24-én harminc forintot fizettek. 1655. január elsején azt jegyezte fel Batthyány, hogy „*Az Koszogi kép ironak az leanom temetesire valo cimereknek adattam Tobias Groffal . . . f. 5.*”⁴⁰ Otléte idején az uradalmi számadások szerint a készpénzfizetésen kívül naponta egy pint bort kapott. Feltételezhető, hogy Esterházy Lászlóné Batthyány Eleonóra temetésére is készült „castrum doloris”, amelyhez a ravatalképet és a címereket szintén Johann Michael Tripsius festette. Magáról a temetésről nem maradt ismert forrás.

Öt évvel később, 1659. március 15-én Németújvár várában meghalt maga Batthyány Ádám is.⁴¹ Temetése több, mint egy hónappal később, április 22-én történt a vár alatti ferences kolostor templomában. Annak részletei feltáratlanok, egyházi vezetője azonban ekkor is Széchényi György, akkor már győri püspök volt. Felesége említett ravatalképével együtt a kolostor Batthyány Ádámét is őrzi. (5. kép) A németújvári vár kápolnájában megmaradt halotti címere is. (6. kép) Mindkettőt a már említett szombathelyi kiállításon mutatták be. A két mű annak bizonyítéka, hogy az ő temetésére is készülhetett „castrum doloris”. Kettejük halotti képének feltűnő hasonlósága, azonos felfogása és színvilága, valamint festési technikája alapján valószínű, hogy Batthyány Ádám ravatalképe is Johann Michael Tripsius munkája.⁴²

A Batthyány-levéltár iratai között ravatalhoz szükséges képíró munkájára vonatkozó és Tripsius munkásságához kapcsolható az eddigieknél jóval korábbi adatok is találhatóak. 1640. november 26-a és 1641. január 10-e közötti dátummal maradt fenn Batthyány I. Ádámnak az a saját kezű feljegyzése: „*Az szegeni anniank temeteire az mi eszkoszeöket vasallottunk es csinaltatonk is, arol valo iras.*”⁴³ címmel. Az anya, Lobkovitz Poppel Éva, az 1625-ben elhunyt Batthyány II. Ferenc özvegye eszerint november 26-a előtt halt meg, helyileg a Vas megye délnyugati sarkában fekvő Dobra várában, ahol a fiával történt hosszabb családi pereskedés után Esterházy Miklós nádor előtt 1636-ban kötött és a király által megerősített családi megegyezést követően élt.⁴⁴ A számadás tételei között szerepel: „*Az kepironak kell ... f. 95.*”, valamint később: „*Az kep ironak attak elo penzt ... f. 60.*” A végleges elszámolás szerint „*325 Aranios cimertol attak egikettől d. 70, teszen ... f. 227. d. 50.*” és később: „*150 Paraszt cimertol attak egikettől d. 40., teszen f. 60.*” és „*20 Aranios atlacz cimertől egikettől f. 1. d. 25., teszen f. 25.*”. Az elszámolás szerint a meg nem nevezett képíró – aki Johann Michael Tripsius személyével azonosítható – összesen 312 forint és 50 dénárt kapott a háromféle címer, összesen 495 különböző címer festéséért. Nevének említése nélkül már korábban is ismert volt a családi számadásokban az a képíró, aki Batthyány Ádám any-

6. Batthyány I. Ádám halotti epitáfium-címere, 1659. Michael Tripsius festménye, 1653

jának, Poppel Évának a temetésével kapcsolatban 95 forintot kapott 1640-ben.⁴⁵ A temetés az idézett elszámolásban szereplő időpont alapján 1641. január 10-én volt.

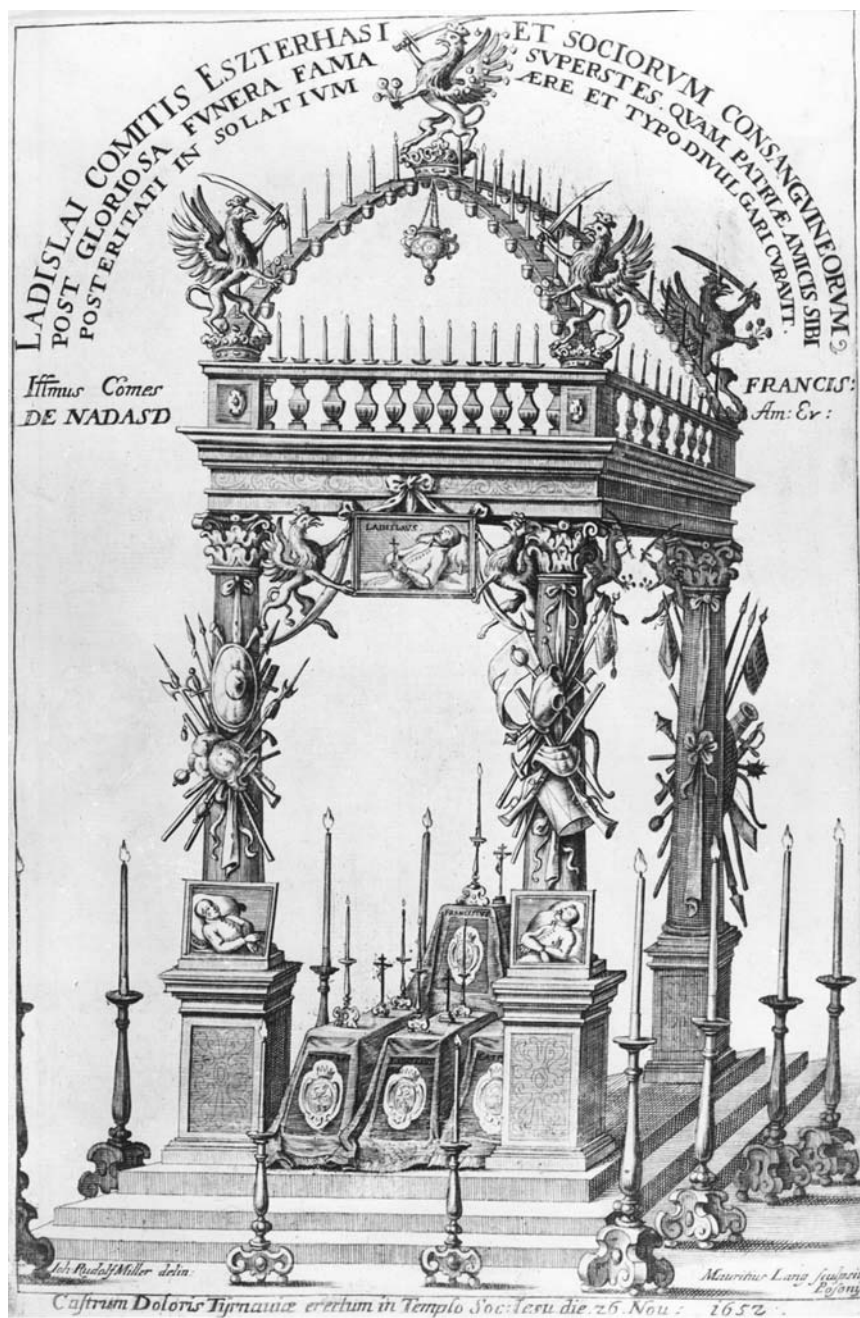
A németújvári és a szalónaki vár, a rohonci kastély fenntartási munkáihoz és a Batthyány család elhunyt tagjainak temetési szertartásaihoz alkalmazott kőszegi képírónak fizetett összegek 1655. év végéig követhetők. 1651-ben Rohoncon „*az ablak tablai festesetől es az kuttol ... f. 20.*” szerepel a számadásokban. 1652-ben csupán annyi tudható, hogy „*uram eő nagysagha comissioiabl az küszeghi kép Ironak f. 15.*” Az 1653 májusától 1654 májusáig vezetett kiadási jegyzékben 39 napra legényeivel együtt összesen 156 cipót, 58 és fél pint bort és 48 libra tehénhúst könyveltek el számára.⁴⁶ 1654 nyarán és őszén a Rohonc–szalónaki számadásokban ismét hosszabb időn át szerepel napi fél pint borral, amelyet meg nem nevezett munkája idejére kapott. Végül 1655. augusztus 3-án a többször említett Gróff Tóbiás szalónaki tisztartó jelezte levelében, hogy a képíró a neki még járó 15 forintos tartozást kéri, hogy festéket vehessen rajta.⁴⁷

Eközben 1649-ben különleges feladatra alkalmazták. Ismét Jobbágy Jere-miásnak július elsején urához írott levele tudósít arról, hogy Borostyánkőből küldte el a szekereket Grazba és írt Dániel bátyjának Rohoncra, küldje el velük az ott dolgozó képíró legényeivel együtt, nehogy a képeknek baja essen.⁴⁸ A szekerek Grazból Wolfgang Resch ottani festő műhelyéből szállították Németújvárra a ferences templom főoltárának elkészült képeit és valószínűleg Matheus Kern ugyancsak gráci szobrásztól az oltár egyes részeit. Ezeket kellett kísérsnie Tripsiusnak és segédeinek.⁴⁹ A képekkel az azokat festő Wolfgang Resch is Németújvárra érkezett, a ferences kolostor gvardiánja július 26-án ugyanis kéréssel fordult Batthyány Ádámhoz. Levele szerint az oltárnak „*még egy ket hija vagyon*”, a mester azonban nem tudja befejezni, mert elfogyott az anyaga, ezért pénzt kér, hogy azt Kőszegen beszerezhesse.⁵⁰

Kőszegen eszerint és a már korábban ugyanebben a témában idézett levél szerint beszerezhető volt a szükséges festőanyag, esetleg éppen Tripsius mesternél, vagy annál a másik, Georg Koch nevű festőnél, akinek éppen 1654-ből maradt két darab, Batthyány I. Ádámhoz írott levele.⁵¹ Az iparosokkal rendelkező városban, ahol számos ács, kőfaragó, kőműves és más, a Batthyány-építkezéseken szerepet játszó építőszakma képviselője élt, a 17. század folyamán a három segéddel dolgozó Johann Michael Tripsius és Georg Koch személyében két festő is működött.⁵²

Batthyány I. Ádám mesterei között Johann Michael Tripsius működését megelőző időben is volt képíró. Még 1634-ben jelentették neki Szalónakról, hogy az ottani képíró nem tud munkát vállalni, mert Nádasdy Pál temetésére fest képeket.⁵³ Nádasdy az előző év végén hunyt el,⁵⁴ róla festett ravatalkép vagy egyéb, temetéséhez szükséges más részletről nem maradt adat. Nevének említése nélkül szerepel mesterei között 1635-ben és 1636-ban is képíró, aki a szalónaki várkapolna oltárképét festette és magát az oltárt aranyozta.⁵⁵

Az ismert ábrázolások, köztük legfőképpen a vezekényi csatában elesett négy Esterházy temetésére 1652-ban a nagyszombati egyetemi templomban felállított „castrum doloris” Hans Rudolf Miller és Mauritz Lang által rézbe metszett képe azt látszik bizonyítani, hogy a ravatalképek – legalábbis a század középső évtizedeitől – általában annak díszítésére készültek, (7. kép) részét alkották azok az epitáfiumcímerek is,⁵⁶ amelyeket a fentiekben idézett adatok szerint Johann Michael Tripsius mester 1653-ban Batthyány I. Ádám felesége, Aurora Formantini „castrum doloris”-ához festett és amelyekhez a címerek színeinek megnevezését és az azokra kerülő feliratok szövegét kérte,⁵⁷ valamint azok is, amelyeket Esterházy László özvegyének temetésére festett. Ez a két epitáfiumcímer nem maradt meg, Batthyány Ádámnak a németújvári várkapolna szentélyének déli falán őrzött, 1659-es évszámú halotti címere ravatalképével együtt azonban látható volt az említett szombathelyi kiállításon.⁵⁸

7. A vezekényi csatában elesett négy Esterházy castrum dolorisa.
Hans Rudolf Miller–Mauritz Lang, 1652

A németújvári várkapornában, a szentély északi falán ott díszlik Batthyány I. Ádám két fiának, a fiatalabb, 1674-ben elhunyt Pálnak és az 1687-ben meghalt II. Kristófnak epitáfiumcímere. (8. kép) A két címer évszáma alapján azok már nem lehettek Tripsius mester művei, mesterük vagy mestereik ismeretlenek. Írott források hiányában nem tudható, hogy az ő temetésükre állítottak-e „castrum doloris”-t, a kor szokásainak ismeretében azonban valószínű.

A főiri temetések idején alkalmazott képírók munkássága körébe tartozott a halotti zászlók festése is. A Batthyány-levéltárban őrzött iratok szerint 1625-ben egy nevének említése nélküli képírónak fizettek 60 tallért, valószínűleg Batthyány II. Ferenc temetésére.⁵⁹ Ez az egyetlen adat ugyan még nem elégséges bizonyíték, a kor szokása alapján azonban az ő temetésére is készülhetett „castrum doloris”.

A század főiri temetéseire vonatkozóan Batthyány I. Ádám édesanyja, az 1640-ben elhunyt Poppel Éva temetési költségeiről készített feljegyzései további adatokat is tartalmaznak. Az ugyanott található „*Memorialle*” első sorában olvasható szöveg: „*Az on koporsot megh csinaltatni Regedeiben vagi Becsben.*” Egy másik „*Memoriale*” címet viselő papíron: „*Az on koporso csinalonak kell ... f. 350.*” A saját kezű elszámolásban olvasható, hogy „*950 Font volt az koporsoban fontjatos atak d. 60., teszen f. 570. ... Az mester legenieknek ittal penszt es masalastol attak f. 16. d. 50.*” Ugyanott „*Az on koporsohoz valo ladajert, Az cimerekhez valo ladaiert ... eszektöl atak f. 21.*” Arra vonatkozóan, hogy Poppel Éva ónkoporsóját a Regedének nevezett Radkersburgban vagy Bécsben készítették el, nem maradt ismert adat. Az viszont Batthyány Ádám elszámolásában olvasható, hogy a temetésre vásároltak között szerepelt „*18 reff fejer attlacsott cimereknek, refi f. 4. d. 50., teszen f. 81.*” és az is, hogy húsz darab aranyos címert fehér atlaszra festett a képíró 25 forintért.

Az ismeretlen helyről faládában Rohoncra szállított koporsó útjáról nem szólnak a családi levéltár forrásai. A család elhunyt tagjainak temetéseiről maradt csekély híradás közt erre vonatkozóan nyújt felvilágosítást Batthyány I. Ferenc özvegyének, Svetkovics Katalinnak 1569. október 5-én unokaöccséhez, Batthyány III. Boldizsárhoz írott levele: „*az zegin uram koporsoyath megh kezytettek es Beczben hoztak, azerth az mester azt irtya, hog hath zekereth külgyek irtette ... kirem the Kegyelemdet, hozatnaya Rohonczig ala, onneg en Ujwarra wytethem*”.⁶⁰ Egy másik levelében arról értesítette Batthyány Boldizsárt, hogy férje sírjára címert és zászlókat kíván készíttetni.⁶¹ A temetkezési rítus kellékeihez eszerint már az előző században hozzá tartozott a festett epitáfiumcímer és zászlók készíttetése, amint az már a késői középkor ideje óta volt szokásban Európa-szerte.⁶²

A Batthyány család egymást követő tagjainak végtisztessége a felsorolt példák alapján nagy vonalakban rekonstruálható. Az elhunytakat Radkersburgban, Grazban vagy Bécsben készült ónkoporsóba fektetve a családi temetkezőhelyként használt, gótikus eredetű, németújvári és eredetileg ágos-

8. Batthyány II. Kristóf halotti epitáfium-címere, 1687

tonos – 1640 körüli, Filiberto Lucchese tervei nyomán barokká átépített⁶³ – templomban helyezték örök nyugalomba. Oda halálának helyszínéről, Poppel Éva esetében Dobráról, I. Ádámot, felesége Formantini Aurórárt és leánya, Eleonórárt Rohoncról, magát Batthyány I. Ádámot a város felett emelkedő várból vitték ünnepélyes menetben, díszkísérettel. Abban a gyászoló családtagokon kívül természetesen ott voltak a meghívott rokonok és előkelőségek, a mindenkori udvari papság és az egyházi előljárók, a főnemesi udvar állandó, nemesi kíséretét adó „uraim”, a magánhadsereg tisztjei és meghatározott létszámú legénysége, annak zenészei, főként dobosok és rézfúvósok, zászlóvivők és adott esetben az elhunyt „Úr” fegyvereit, címerét vivők és még sokan mások. Dunántúli viszonylatban ebben is az országos szokást követték, amelynek 17. századi formáját kellően illusztrálja Thurzó

György nádor 1617-ről vagy Rákóczi Pál 1636-ból írásban fennmaradt temetési rendje,⁶⁴ és amelyet annak előkészületeivel, szervezésével és bonyolításával a négy Esterházy 1652-ben tartott gyászszertartása.⁶⁵

A Batthyány-udvarban tartott temetkezések közül Poppel Éváéról csak annyi ismert, hogy a kíséretet az udvari hadnagyságok katonasága adta.⁶⁶ Miután az evangélikus vallás híveként halt meg, fia engedélyt kért, hogy az akkor már a ferencesek kezén levő németújvári templomba temethesse. Draskovich György győri püspök erre adott válasza: „*Erttettem, hogy szegény Aszonyomat kgd Szerelmes Annyat a Nemetújvári templomba temetik el, az meg lehet, de hogy Luther Praedicatorok vagy ben a szentegyhazba vagy kívül predikállyanak a temeteskor, azt nem kell megengednünk, mert ha szinte meg nem tért is hitünkre a szegény Aszony, de ugyan az Catholikus papok predikálhatnak a teste fölöt*”.⁶⁷ A katolikus püspöki engedély birtokában Poppel Évát is a németújvári ferences templomba temették.

Ez az ünnepélyes temetési kíséret az udvar vezető tagjait is megillette, azokkal a kísérő kellékekkel együtt, amelyekről már szó esett.⁶⁸ A temetkezés helyére érve a koporsót a családi temetkezőhelyként szolgáló templomban ravatalozták fel. A főúri család tagjai esetében ez a 17. század folyamán a templom közepére épített „castrum doloris” emelvényén történt. Azt uradalmi vagy idegenből hozatott asztalosmester készítette, képíró festette színesre és aranyozta, s ezt követően a szintén a képíró által festett ravatalkép, epitáfiumcímer vagy címerek, halotti zászlók, férfilalottak esetében annak fegyverei díszítették. Az utóbbit a már említett, a vezekényi csatában elesett négy Esterházy nagyszombati „castrum doloris”-a illusztrálja. Ott hangzottak el a valószínűleg minden esetben egyháziak által elmondott búcsúprédikációk, amelyeket már csak a koporsónak a családi kriptába történő elhelyezése követett.

A Batthyány család tagjainak vázolt gyászszertartási folyamatában kapott szerepet a főúri familia kedvelt tartózkodási helyéhez, Rohonchoz közeli, Kőszegen működő és a más várakban és kastélyokban egyéb feladatokra is sűrűn alkalmazott Johann Michael Tripsius képíró és három segédje.

Az 1603 és 1698 közötti időből eddig ismert magyarországi temetési ravatalképek nagyobbreszt felvidékiek, közülük az egyetlen dunántúli a soproni Lackner Kristófé 1638-ból.⁶⁹ A szombathelyi Batthyány-kiállításán bemutatott két kép, Batthyány Ádámé és felesége, Aurora Formantinié, valamint a melléjük sorolható, csupán írott forrásokból ismert harmadik: Esterházy Lászlóné Batthyány Eleonóra halotti képe újabb adalékkal szolgál a műfaj 17. századi általános elterjedtségére. A Batthyány-levéltárból idézett további adatokkal együtt a század temetési kultuszában divatos, a „végtisztesség” során alkalmazott képzőművészeti műfajok, a ravatalképek, epitáfiumcímer, temetési zászlók és az azokat felhasználó „castrum doloris”-ok készítésére és használatára nyújtanak újabb, az eddig ismert felvidékiek mellé a Dunántúlra vonatkozó felvilágosítást.⁷⁰

JEGYZETEK

- ¹ GARAS Klára: Magyarországi festészet a XVII. században. Magyarországi barokk festészet, 1. Budapest, 1953. 143. A kötetben hivatkozott forrás Iványi Bélától, a herceg Batthyány család körmendi levéltárának a II. világháború előtti utolsó levéltárosától és a háború után a keszthelyi Balatoni Múzeumba általa bementett levéltár rendezőjétől származott. A levéltár művészettörténeti vonatkozású forrásairól Iványi által készített regeszták az MTA Művészettörténeti Kutatóintézetének és a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal levéltári adattárában található (a további jegyzetekben MKI, IVÁNYI rövidítéssel). A regeszták még a keszthelyi Balatoni Múzeumban, 1947 és 1953 között Iványi Béla által készült rendezés ideje alatt, az Országos Levéltár által készített rendezés előtt készültek, ezért azokon csak részben található a hivatkozott iratok jelenlegi jelzetei (BAJZIK Zsolt: A körmendi Batthyány kastély műkincseinek és levéltárának sorsa 1945 után. In: A Batthyányak évszázadai. Tudományos konferencia Körmenden, 2005. október 27–29. Szerk. Nagy Zoltán. Szombathely–Körmend, 2006. 270–272. és ZIMÁNYI Vera: A Magyar Országos levéltárba került körmendi Batthyány hercegi levéltár. In: *uo.*, 276.)
- ² Az 1610-ben született Batthyány I. Ádám apja, II. Ferenc (1573–1625.), anyja Lobkovitz Poppel Éva (1585 k.–1640.). Otthoni – valószínűleg németújvári – protestáns neveltetését és tanítatását követően apja halálának évében, 1625-ben mutatta be özvegy anyja a bécsi udvarnál. 1627-től Nádasdy Pál, azt követően valószínűleg Esterházy Miklós nádor udvarában is nevelkedett. 1629 szeptemberében Bécsben katolizált és még ugyanabban az évben megosztozott anyjával apai örökségén. 1630 és 1633 között császári komornyikként a bécsi udvarban szolgált, ott ismerkedett meg Aurora Formantinivel, a császárné udvarhölgyével, akivel a császári pár tanúsága mellett 1632 februárjában kötött házasságot a bécsi Burg kápolnájában. (Minderre és pályafutására KOLTAI
- András: Batthyány Ádám és könyvtára. A Kárpát-medence kora újkori könyvtárai. IV. Budapest–Szeged, 2002. – A továbbiakban KOLTAI, 2002.) 1630-ban királyi főszóltalnok és grófi címet kapott. 1633-tól császári tanácsos, dunántúli főkapitány és a déldunántúli, a Kanizsával szembe vetett végek generálisa. Sokoldalú mecénás, zeneszerető és könyvgyűjtő, nagyszabású építető (KOLTAI András i. m., valamint KAMETLER, Bibiana: Graf Adam I. von Batthyany. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades am der philosophischen Fakultät der Universität Wien, 1961. Österreichische Nationalbibliothek, Wien. Nro. 949.970. és KOPPÁNY Tibor: Batthyány I. Ádám építkezései, 1629–1659. (a továbbiakban KOPPÁNY, 1984.) Történelmi Szemle 27/4., (1984.), 261–271.)
- ³ MKI, IVÁNYI.
- ⁴ MKI, IVÁNYI.
- ⁵ Batthyány-lt. P.1322. A körmendi Központi Igazgatóság iratai, 122. cs. f. 15v.
- ⁶ MKI, IVÁNYI.
- ⁷ A 17. században a Batthyány-birtokban levő dunántúli várak és kastélyok tornyaiban mindenütt volt óra. A körmendi kastély kaputornyában már 1605-ben, a rohonciban 1634-ben, a rakicsányiban 1640-től és a bozsokiban 1665-ben említettek órákat: Batthyány-lt. P. 1322., 111–112. cs. Leltárak, no. 67–68., no. 76, 76/a., no. 85., f. 13–16v.
- ⁸ MKI, IVÁNYI.
- ⁹ Batthyány-lt. P. 1315. Batthyány I. Ádám iratai. 1. cs. 1648. f. 64–65. A hozzá tartozó, német nyelvű szerződésen a „mit dem Hansz Michel Tripsio Mahler zu Rechniz” szöveg volt olvasható, amint azt a Batthyány-levéltár 1956-ban elégett anyagában levő iratról Iványi Béla feljegyezte.
- ¹⁰ A torony építésének ideje ismeretlen, mai formáját 1653 és 1655 között kapta Batthyány Ádám házi kőművesmestere, Carlo della Torre tervei alapján: Batthyány-lt. P. 1314. Missiles, no. 24.052, 47.724, 47.734.
- ¹¹ MKI, IVÁNYI.
- ¹² Batthyány-lt. P. 1314. Missiles, no. 22.741.

- ¹³ MKI, IVÁNYI.
- ¹⁴ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 22.757.
- ¹⁵ MKI, IVÁNYI.
- ¹⁶ Aurora Formantini halálának napjára IVÁNYI Béla: A két Zrínyi Miklós körmendi levelei. Bp., 1943., 214. – A teljes nevén Aurora Catharina Formantini görzi (Gorizia) származású. A családra KOLTAI András i. m. 287–288.
- ¹⁷ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 8125–8126.
- ¹⁸ Uo, no. 47.953., a temetésre készült castrum dolorist említi KOLTAI 2002., 125., valamint KOPPÁNY Tibor: Művészek és mesterek a Batthyány-család 16–17. századi építkezésein. Magyar Műemlékvédelem. Az Országos Műemlékvédelmi Hivatal Évkönyve (1991–2001.). XI. Szerk. Bardoly István és László Csaba. Budapest, 2002. 181. (a továbbiakban KOPPÁNY, 2002.), külön Hueber, Hans és János néven, miután a három személy azonossága akkor még nem volt megállapítható.
- ¹⁹ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 37.382.
- ²⁰ MKI, Iványi.
- ²¹ A 17. század főúri temetéseire SZABÓ Péter: A végtisztelesség. Budapest, 1989. (A továbbiakban SZABÓ, 1989.) A korabeli temetések ravatalképeinek művészettörténeti vonatkozásaira D. BUZÁSI, Enikő: 17th Century Catafalque paintings in Hungary. Acta Historiae Artium, 21. (1975.), 87–124.
- ²² A kolostort és templomát 1500 és 1510 között Németújvár várának és uradalmának akkori birtokosa, Újlaki Lőrinc herceg építtette és 1519-ben birtokokkal látta el (ARNOLD Magyar: Güssing. Graz, 1976., 64, 156–157.). A 16. század közepén, egyes adatok szerint 1545 körül, mások szerint 1574-ben szerzetesei elhagyták, templomát evangélikus egyházzá alakították (Uo., 129–130., valamint Burgenland. Die Kunstdenkmäler Österreichs. Dehio-Handbuch. Bearbeitet ADELHAID SCHMELLER-KITT. Zweite Auflage. Wien, 1980., 120–121.) A templom déli oldalán külön bejáratral rendelkező kriptá ma is létezik, benne Batthyány Ádámtól és felesége, Formantini Aurora Katalintól kezdve a család tagjainak koporsóival. A templom külső, délnyugati sarkán ott áll a minden bizonnyal oda temetett Batthyány I. Ferenc (1497–1566.) és III. Boldizsár (1537 k.–1590.) síremléke, s oda helyezték örök nyugalomra I. Ádám szüleit, II. Ferencet és Poppel Évát is 1625-ben, illetve 1640-ben.
- ²³ A „castrum doloris” műfajára GALAVICS Géza: Egy efemer építészeti műfaj hazai történetéhez (Batthyány József castrum dolorisa). Építés-Építészettudomány 5. (1973.), 497–508.; GALAVICS Géza: Kössünk kardot az pogány ellen. Török háborúk és képzőművészet. Bp. 1986., 80–83.; SZABÓ, 1989., 111–113. és SZABÓ Péter: „castrum doloris” címszó. Magyar Művelődéstörténeti Lexikon II. Bp., 2004., 13–15.
- ²⁴ A kép, amely először Vas vármegye 1912. évi műtörténeti kiállításán szerepelt (KATONA Imre: A Batthyányak múkincsei és az 1912-es vasvármegyei műtörténeti kiállítás. Adatok a Vas megyei múgyűjtés történetéhez) In: Savaria. A Vas megyei Múzeumok Értesítője 4. 1966–1970., 326, 333., 63. jegyzet.), legutoljára kiállítva a Szombathelyi Képtárban „A Batthyányak évszázadai” című kiállításon 2005. augusztus 15–november 30. (A Batthyányak évszázadai. Kiállítási katalógus. Főszerk. ZSÁMBÉKY Monika. Szombathely–Körmen-d, 2005., 52. oldal, III.32. tétel, színes fényképpel)
- ²⁵ VARGA J. János: Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon. Értekezések a történeti tudományok köréből. 94. Budapest, 1981., 138.
- ²⁶ A temetésről szóló, legújabb összefoglalása és részletes ismertetése Koltai Andrásnak a 3. jegyzetben idézett műve 120–136. oldalán, a korábbi irodalom jegyzetekben történő összefoglalásával.
- ²⁷ Uo.
- ²⁸ KAMETLER, 1961., 87., ahol a szerző a temetés napját tévesen június 7-ére helyezte. A felvétel és a kriptába történt újratemetés időpontja nem ismert. A Szt. Antal-oltár készítéséért Batthyány Ádám által kifizetett 270 forint abban az 1653-ban kelt saját kezű memorialejában szerepel, amely „Az szegeni attiamfianak mi adosagit fizestünk megh” címet viselte (MKI, IVÁNYI).
- ²⁹ KOLTAI András i. m., 128–129.
- ³⁰ A magyar könyvkultúra múltjából. IVÁNYI

- Béla cikkei és anyaggyűjtése. Sajtó alá rendezte és a függelékét összeállította HERNER János, MONOK István. Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez 11. Szeged, 1983., 285.
- ³¹ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 30.305.
- ³² Ugyanott, no. 54.860-861., KOPPÁNY, 2002., 187.
- ³³ A Batthyány család címerének metszetes képe Batthyány Ádám „Lelki kard” címmel megjelent imádságoskönyvében maradt fenn, erre KOLTAI András i. m., 141., teljes irodalommal.
- ³⁴ A magyar könyvkultúra múltjából. i. m. 288.
- ³⁵ SZABÓ Péter 21. jegyzetben i. m. 33–35.
- ³⁶ GALAVICS Géza: Kössünk kardot ... i. m. 82.
- ³⁷ BUBICS Zsigmond–MERÉNYI Lajos: Herczeg Esterházy Pál nádor, 1635–1713. Budapest, 1895., 112.
- ³⁸ MKI, IVÁNYI.
- ³⁹ MKI, IVÁNYI.
- ⁴⁰ Uo.
- ⁴¹ KAMETLER, 1961., 35.; Magyar életrajzi lexikon. I. Bp. 1967., 143.; ZIMÁNYI Vera: A Rohonc-szalónaki uradalom és jobbágysága a XV–XVII. században. Bp., 1968., 23.
- ⁴² KOLTAI András i. m., 144–145. – A két ravatalkép első ízben Vas vármegye 1912. évi műtörténeti kiállításán szerepelt, miután Budapesten restaurálták (KATONA Imre: A Batthyányak műkincese és az 1912-es vasvármegyei műtörténeti kiállítás. Savaia 4. (1966.), 326, 333., 63. jegyzet.) A ravatalkép és az epitáfiumcímer legújabb leírása és színes fényképe: „A Batthyányak évszázadai.” Kiállítási katalógus. Szerk. ZSÁMBÉKY Monika. Szombathely–Körmend, 2005., 51–52.
- ⁴³ MKI, IVÁNYI. A forrás megjelölése: „Eredetije a Batthyány nemzetség körmendi levéltárában, a Batthyány Ádám által sajátkezűleg vezetett és 1630. május 20-tól, 1643. szeptember 4-ig terjedő számadáskönyv 147. oldalán”
- ⁴⁴ TAKÁTS Sándor: Zrínyi Miklós nevelőanyja. Bp., 1917., 127.
- ⁴⁵ GARAS, 1953., 145.
- ⁴⁶ MKI, IVÁNYI.
- ⁴⁷ Uo.
- ⁴⁸ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 22.748.
- ⁴⁹ KOPPÁNY, 2002., 182, 189.
- ⁵⁰ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 37.387.
- ⁵¹ IVÁNYI Béla: A körmendi levéltár missilis levelei (2. rész, 1526–1700). A kézirat anyagát rendezte és a technikai szerkesztést végezte Vizi László. Körmend, 2005., 165.
- ⁵² A községi levéltár igazgatója, dr. Bariska István szíves szóbeli tájékoztatója szerint a festők neve a levéltár 17. századi iratai között nem található.
- ⁵³ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 20.981.
- ⁵⁴ KOMÁROMY András: Adatok Csejte történetéhez. Történelmi Tár 1899., 724., halálának időpontja: 1633. október 15.
- ⁵⁵ KOPPÁNY, 2002., 181–182. Az ismeretlen képirót ott feltételezen a Batthyány Ádám-nak dolgozó Christian Kern személyével azonosítottam, vele azonban csak 1636-ban szerződött először Bécsben: ugyanott, 183.
- ⁵⁶ SZABÓ, 1989., 92–96.
- ⁵⁷ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no.8125.
- ⁵⁸ A 9. jegyzetben idézett kiállítási katalógus, 52. oldalán.
- ⁵⁹ GARAS, 1953., 144., amely szerint a 60 talért az abban az évben, 1625-ben elhunyt Batthyány Ferenc fizette neki, tévedés lehet.
- ⁶⁰ Batthyány-lt. P 1314. Missiles, no. 4013. A levélben jelzett „koporsó”, amelyet hat szekérrel kellett Bécsből Rohoncra, s onnét Németújvárra szállítani, semmiképpen sem lehetett egyszerű önkoporsó, sokkal inkább kőből faragott sírláda alja, teteje és négy oldallapja. Ilyen a németújvári ferences templomban, amely barokká alakítása előtt, a 16. század közepétől a család temetkezési helye volt, jelenleg nem található. Az 1569-ben meghalt Batthyány I. Ferenc talpig páncélos alakját ábrázoló, felirat nélküli sírköve – amely a levélben szereplő sírláda teteje lehetett – a templom délnyugati külső sarkán ma is látható.
- ⁶¹ Batthyány-lt. P 1314. Miss. 3998.
- ⁶² SZABÓ, 1989., 87–88, 92–96.
- ⁶³ KOPPÁNY, 1984., 540–541. és uő, 2002., 185–186.
- ⁶⁴ Báró Radvánszky Béla: Magyar családélet és háztartás a XVI. és XVII. században. III. Bp., 1879., 366–368. és 380–384.
- ⁶⁵ SZABÓ, 1989., 20–28.

⁶⁶ Batthyány-lt. P. 1322., 50. cs., 532., idézi VARGA J. János: Szervitorok katonai szolgálata a XVI–XVII. századi dunántúli nagybirtokon. Értekezések a történeti tudományok köréből 94. Bp., 1981., 138.

⁶⁷ Batthyány-lt. P. 1314. Miss. 10.721.

⁶⁸ Felsőkálldi Káldy Ferenc, Batthyány I. Ádám udvari és mezei hadainak főkapitánya, bizalmas benső szervitora, 1648. május 29-én halt meg soproni házában. Temetése ma még ismeretlen okok miatt négy hónappal később került sor, akkor azonban ünnepélyes keretek között, Batthyány és kísérete jelenlétében. Az elhunyt fia, az ugyancsak Batthyány familiáris Káldy Péter szeptember 23-án dominusához írott levelében azt kérte, apja tisztéhez méltó temetése érdekében az udvari sereg hadnagya, Ságody István szeptember 30-án ötven válogatott lovassal, dobosokkal és trombitásokkal a Sopron melletti Kópházán, a gyalogság pedig Harkán gyülekezzen, hogy a város kapuinak nyitása után vonulhasson be a soproni Káldy-ház elé és onnét kísérhesse a Szombathely melletti Szőkeföldre, a Káldy család ottani kastélyához. Ugyanakkor a méltó temetéshez aranyos fegyvereket, sisakokat, páncélokat és hat párducbórt is kért (Batthyány-lt. P.1314. Miss. 23.608. Idézi DOMINKOVICS Péter: Egy 17. századi Vas megyei alispán: Felsőkálldy Káldy Péter. In: Egy emberöltő Kőszeg szabad királyi város levéltárában. Tanulmányok Bariska István 60. születésnapjára. Szombathely, 2003., 189.). Az özvegy, Kisfaludy Anna pedig azt kérte, Batthyány aznap reggel a Szombathelyhez közeli Németgencsen csatlakozzon kíséretével a menethez (Batthyány-lt. P.1314. Miss. 23.581/a, valamint DOMINKOVICS Péter: i. h.). Káldy Ferencet egyébként a Szőkeföldre szomszédságában álló, szombathelyi Szt. Márton-templomba temették, annak részletei azonban nem ismertek. Káldy Ferenc temetése és az ahhoz adott segítség, mint a fentebb idézett halotti zászlók készíttetése vagy az ünnepélyes kíséret,

hozzá tartozott a főúri udvartartás mindennapjaihoz. 1651 őszéről fennmaradt többek között Batthyány Ádámnak szintén saját kezű, „*Pongrácz Mátyás temettese miczoda moddal leszen megh.*” egyoldalas feljegyzése. Benne olvasható a gyászbeszédre adott rövid utasítás a városi plébános számára, az udvari „uraim” részvételére, a temetési zászlók készítésére, koporsóra, szemfedőre, trombitásokra és dobosokra, valamint az egész szertartásra vonatkozó rendelkezésekkel (Batthyány-lt. P. 1315., 2.cs., 1651. f. 40. – Pongrácz Mátyás 1616-tól a gyermek Batthyány I. Ádám udvari nevelője volt, 1632-től főasztalnok, 1649-től pedig I. Ádám fiainak udvarmestere. Minderre: Internet <http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-nevtar.4.htm>). Az utóbbiak csupán kiragadott példák annak bemutatására, hogy a jól szervezett főúri udvar a dominus családjától a beosztottakig milyen módon gondoskodott a születéstől a temetésig mindenről, adott esetben a mindenkori hierarchiának megfelelően az alkalmazott művészek és mesterek foglalkoztatásával. Közéjük tartoztak azok a név szerint ismeretlen képirók, akiknek 1665-ben fizetett Batthyány II. Kristóf familiárisa, Csányi Bernát temetésére általa készíttetett zászlóért és 1676-ban Szalay István halotti címeréért (MKI, IVÁNYI; GARAS, 1953., 146–147. és KOPPÁNY, 2002/1., 182.).

⁶⁹ D. BUZÁSI Enikő 21. jegyzetben i. m. A főúri családok elhunytjairól késő középkori szokás szerint korábban is készültek festmények, ezek azonban nem „castrum doloris”-ok díszítésére szolgáltak. 1594-ben Dobó Ferenc Sárospatakról írott levelében kért Kassa városától képirót elhunyt felesége, Kerecsényi Judit lefestésére, „hogy jövendőben arról koporsója kövére is hasonlóképpen kifaragtatnánk”. (DÉTSZY Mihály: Sárospatak vára és urai, 1526–1616. Sárospatak, 1980., 63.)

⁷⁰ A felsorolt és a halotti kultuszt szolgáló műfajokra: GARAS, 1953., 71–81.